

S.S. ACADEMY

Near Old Buspark, Adwait Marga, Kathmandu (पुरानो बसपार्क बन्दै गरेको भ्यू टावर हुँदै शहिद शुक्र स्कूलको अगाडि)

Contact No.: 9851123157, 9841353362, [f ss.academy](https://www.facebook.com/ss.academy)

इमेल: ssacademy49@gmail.com, वेबसाईट: www.ssstudycenter1.com

वित्तीय विश्लेषण सम्बन्धी अवधारणा :

वित्तीय विवरणमा उल्लेखित अंकहरू र तिनका बीचको सम्बन्ध बारेमा अवगत गर्नको लागि गरिने विश्लेषणलाई वित्तीय विश्लेषण भनिन्छ। यसले वित्तीय विवरण र पूरक भाग बीचको मूल्याङ्कन गर्ने गर्दछ। वित्तीय विवरणमा प्रयोगकर्ताहरू जसलाई सरोकारवालाको आधारमा प्राप्त सूचनाहरूको प्रयोग गर्दछन्। व्यवसायका लगानीकर्ताहरू, साहूहरू, ऋणदाता, असामी, सम्भाव्य लगानीकर्ताहरू, सरकार, कर प्रशासन आदि वित्तीय विवरणका सरोकारवाला हुन् सक्दछन् र ती सरोकारवालाहरूलाई आ-आफ्नो प्रयोजनको लागि आवश्यक सूचना उपलब्ध गराई निर्णयकार्यमा सहयोग पुर्याउनु वित्तीय विश्लेषणको प्रमुख उद्देश्य हो। त्यस्तै महत्वपूर्ण सम्बन्धलाई प्रकाश पार्ने गरी सूचना मिलाउनु र अनुमान एवं निष्कर्ष व्याख्या र विश्लेषण गर्नु समेत वित्तीय विश्लेषणको लागि विभिन्न औजारहरूको प्रयोग गरिन्छ, जसमध्ये प्रमुख औजारहरूको देहाय बमोजिम विश्लेषण गरिन्छ :

१) अनुपात विश्लेषण : (Ratio Analysis)

दुई वा दुई भन्दा बढी अंकहरूबीच सम्बन्ध स्थापनाको परिमाणलाई अनुपात भनिन्छ। वित्तीय अनुपातले एक आपसमा सम्बन्धित दुई लेखांकन अङ्कबीच न्यूनतम रूपमा व्याख्या गरिएको गणितीय भाषालाई व्यक्त गर्दछ। अर्थात् व्यवसायिक विवरणहरू न्यूनतम गणितीय भाषामा व्याख्या तथा विश्लेषण गरी उचित निष्कर्ष निकाल्ने उद्देश्य अनुपात विश्लेषणको रहेको हुन्छ। यसले वित्तीय विवरणहरूमा रहेका दुई वा दुईभन्दा बढी विषयबीच पाइने संख्यात्मक सम्बन्धलाई प्रकाश पार्दछ। यी सम्बन्धलाई एकाई वा प्रतिशतमा व्यक्त गर्न सकिन्छ।

अनुपात विश्लेषणको उपयोग :

- विगतका लेखा विवरणहरूको अनुपातद्वारा लागत, विक्री, नाफा र अन्य सम्बन्धित पक्षको प्रवृत्तिको जानकारी हुने,
- विगतका तथ्याङ्कको आधारमा भविष्यको पूर्वानुमान गर्न सघाउ पुर्याउने,
- विभिन्न अवधिमा व्यवसायिक विवरणमा भएको परिवर्तनलाई स्पष्ट पार्ने,
- भविष्यका योजनाहरू तर्जुमा गर्न सहयोग पुर्याउने,
- प्रमाणिकता निर्धारण गर्न सघाउ पुर्याउने,
- संस्थाका क्रियाकलापमा आवश्यक नियन्त्रण गर्न सकिने,
- विभिन्न समयको कार्य दक्षताको तुलना गर्न सकिने,
- लेखा सिद्धान्तमा एकरूपता कायम गर्न सघाउने।

अनुपात विश्लेषणका सीमाहरू:

- ✓ तुलनात्मक आधारमा कमी,
- ✓ लेखासम्बन्धी गलत सूचनाको प्रयोगबाट निकालिने अनुपातको निष्कर्ष पनि गलत हुने सम्भावना,
- ✓ नक्कली सजावटको आधारमा निकालिने अनुपात पनि गलत हुन सक्ने,
- ✓ गुणात्मक पक्षमा ध्यान नदिने,
- ✓ विगतका आधारमा भविष्यको पूर्वानुमान गर्न कठिनाई,

✓ मूल्यस्तर परिवर्तनको वेवास्ता,

अनुपात विश्लेषणको महत्व

- संस्थाको सवल तथा दुर्बल पक्ष पत्ता लगाउन विवेकशिल निर्णय लिई सम्भावित वित्तीय दुर्घटनाबाट बच्न
- तरलताको अवस्था प्रस्तुत गर्न
- सरोकालवालाई वास्तविक सूचना प्रवाह गर्न
- सम्पत्ति तथा साधन स्रोतको सदुपयोगिताको लागि योजना बनाउन
- आर्थिक कारोवारलाई विश्वासिलो, भरपर्दो र तुलना योग्य बनाउन डाटालाई सूचनामा रुपान्तरण गर्न
- जोखिम विश्लेषण गरी पूर्व सर्तकता कायम गर्न
- कार्य दक्षता, प्रभावकारीता वृद्धिको लागि सक्रियता अपनाउन
- कम्पनिको सदुपयोगिता विश्लेषण गर्न

अनुपातका प्रकारहरू

व्यवसायको वित्तीय विश्लेषण गर्न प्रयोग गरिने अनुपातलाई देहाय बमोजिम चार वर्गमा विभाजन गरिन्छ :

१) तरलता सम्बन्धी अनुपात(Liquidity ratio) :

- चालु सम्पत्ति र चालु दायित्वको विचमा गरिने तुलनात्मक अध्ययन नै तरलता अनुपात हो ।
- सम्पत्ति मूल्यमा गिरावट नल्याईकन संस्थाको छोटो अवधिको दायित्व बहन गर्न सक्ने क्षमता अर्थात ability to pay थाहा पाउन तरलता अनुपात निकालिन्छ ।
- तरलता अनुपात धेरै हुनुले छोटो अवधिको दायित्व तिर्न सक्ने क्षमता राम्रो भन्ने अर्थ लाग्दछ ।

current assets भित्र एक वर्षभित्रमा नगदमा परिणत गर्न सक्षम वित्तीय कारोवारका शिर्षक पर्दछन् जस्तै: cash, bank, marketable securities, debtors, receivable, prepaid, Closing stock or inventory etc.

एक वर्षभित्र तिरीसक्नुपर्ने अर्थात एक वर्षको अवधि भएका दायित्वहरू Current liability भित्र राखिन्छ । जस्तै: Bank overdraft, creditor, account, payable, notes payable, bill payable, outstanding expenses, short term debt, current, portion of long term debt, advance income, unclaimed dividend आदि ।

(क) चालु अनुपात : $\frac{\text{चालु सम्पत्ति}}{\text{चालु दायित्व}}$

सामान्यतया यसलाई २:१ को अनुपातलाई राम्रो मानिन्छ ।

(ख) तरल अनुपात : $\frac{\text{तरल सम्पत्ति}}{\text{चालु दायित्व}}$

जहाँ तरल सम्पत्ति = चालु सम्पत्ति - मौज्दात र अग्रिम भुक्तानी

यो अनुपात साधारणतया १:१ हुनु पर्ने मान्यता राखिन्छ ।

२) पूँजी बनावट सम्बन्धी अनुपात (Capital Structure Ratio)

व्यवसायले संस्थाको दीर्घकालीन पूँजीको श्रोतको रूपमा Equity Capital र Loan Capital को प्रयोग गरेको हुन्छ । तर यी दुई श्रोतको बीचमा उचित तालमेल मिलाउन सकिएन भने संस्थाको उद्देश्यमा अवरोध आउन सक्दछ । संस्थाको दीर्घकालीन वित्तीय अवस्था मूल्याङ्कन गर्न पूँजी बनौट सम्बन्धी अनुपातको गणना गरिन्छ । यस अनुपातले साधारणतया संस्थाको आन्तरिक पूँजी संरचनाले बाह्य दीर्घकालीन ऋण तिर्न सक्ने क्षमताको विश्लेषण गर्दछ । यस अनुपात विश्लेषणबाट साधारणतया देहायका पक्षमा विश्लेषण गरिन्छ ।

$$(क) \text{ ऋण अनुपात} = \frac{\text{कुल दायित्व (बाह्य)}}{\text{कुल सम्पत्ति}}$$

$$(ख) \text{ ऋण र समता अनुपात} = \frac{\text{दीर्घकालीन ऋण}}{\text{आन्तरिक समता}}$$

$$(ग) \text{ ऋण र कुल पूँजीको अनुपात} = \frac{\text{दीर्घकालीन ऋण}}{\text{कुल पूँजी}}$$

$$(घ) \text{ व्याजको अनुपात} = \frac{\text{नाफा र व्याज अधिको खुद नाफा}}{\text{व्याज}}$$

$$(ङ) \text{ खर्चको अनुपात} = \frac{\text{नाफा र व्याज अधिको खुद नाफा}}{\text{स्थिर खर्च}}$$

३) **कार्यक्षमता अनुपात Activity ratios** (Efficiency ratio) क्रियाकलाप सम्बन्धी अनुपातबाट उपलब्ध साधन र श्रोतको व्यवस्थित रूपमा परिचालन सम्बन्धी मूल्याङ्कन गरिन्छ । यो अनुपातले व्यवसायिक संख्याको क्रियाकलापको परीक्षण गरी अप्रत्यक्ष रूपबाट व्यवस्थापकीय कार्यक्षमताबारे प्रकाश पार्दछ । यसमा अन्य क्रियाकलापहरूलाई बिक्रीसँग तुलना गरी अनुपात निकालिने हुनाले यसलाई क्रियाकलाप सम्बन्धी अनुपात भनिएको हो अर्थात यसलाई कारोबार सम्बन्धी अनुपात समेत भनिन्छ । यस अन्तरगतका प्रमुख अनुपातहरू यस प्रकार रहेका छन् :

$$(क) \text{ मौज्जात बिक्री अनुपात} = \frac{\text{बिक्री लागत}}{\text{औषत मौज्जात}} \text{ वा } \frac{\text{खुद बिक्री}}{\text{अन्तिम मौज्जात}}$$

$$(ख) \text{ असामी - बिक्री अनुपात} = \frac{\text{उधारो बिक्री}}{\text{औषत असामी}} \text{ वा } \frac{\text{बिक्री}}{\text{अन्तिम असामी}}$$

$$(ग) \text{ औषत संकलन विधि} = \frac{\text{असामी} \times ३६५ \text{ दिन}}{\text{उधारो बिक्री}}$$

$$(घ) \text{ खुद स्थिर सम्पत्ति बिक्री अनुपात} = \frac{\text{बिक्री}}{\text{खुद स्थिर सम्पत्ति}}$$

$$(ङ) \text{ कुल सम्पत्ति बिक्री अनुपात} = \frac{\text{बिक्री}}{\text{कुल सम्पत्ति}}$$

$$(च) \text{ पूँजी विनियोग अनुपात} = \frac{\text{बिक्री}}{\text{पूँजी विनियोग}}$$

(४) **लाभ सम्बन्धी अनुपात (Profitability Ratio)**

- संस्थाको engine of growth को रूपमा रहने विभिन्न नाफाका तत्वहरू र अन्य वित्तीय तत्वको बीचमा देखाइने सम्बन्ध नै profitability ratio हो ।
- यसलाई liquidity, assets management र debt management को संचालन नतिजाको सामुहिक प्रभाव विश्लेषण गर्ने अनुपात पनि भनिन्छ ।
- उच्च प्रतिशतको नाफाजन्य अनुपातले संस्थाको कुशलतालाई जनाउँदछ ।
- बैंक तथा वित्तीय संस्थाले नाफाजन्य अनुपात विश्लेषण गरी बैंकले लिने व्याज भन्दा बढी नाफाजन्य अनुपात भएको सन्दर्भमा कर्जा प्रवाह गर्ने गर्दछन् ।

$$(क) \quad \text{कुल नाफा अनुपात} = \frac{\text{कुल नाफा}}{\text{विक्री}}$$

$$(ख) \quad \text{खुद नाफा अनुपात} = \frac{\text{कर पछिको खुद नाफा}}{\text{विक्री}}$$

$$(ग) \quad \text{सम्पत्तिको प्रतिफल अनुपात} = \frac{\text{कर पछिको खुद नाफा}}{\text{कुल सम्पत्ति}}$$

$$(घ) \quad \text{पूँजी लगानीको अनुपात} = \frac{\text{कर पछिको खुद नाफा}}{\text{पूँजी लगानी}}$$

$$(ङ) \quad \text{शेयर धनीको लगानी वापतको प्रतिफल} = \frac{\text{कर पछिको खुद नाफा}}{\text{शेयर धनीको लगानी}}$$

प्रवृत्ति विश्लेषण (Trend Analysis)

व्यवसायको वित्तीय विश्लेषणको अर्को प्रमुख औजार प्रवृत्ति विश्लेषण समेत हो । कुनै एक निश्चित समय अवधिमा आयविवरण र बासलातमा भएका कम्पोनेन्टहरूले कस्तो दिशा लिएका छन् भनेर त्यसको प्रवृत्ति हेर्ने र त्यसको आधारमा भविष्यको लागि पूर्वानुमान गर्ने लगायतका वित्तीय विवरणमा रहेका प्रमुख शीर्षहरूको कुनै आधार वर्षको आधारमा अन्य पछिल्ला वर्षहरूमा ती शीर्षहरूमा आएको प्रतिशत परिवर्तन हेरी त्यसको आधारमा व्यवस्थापकीय निर्णय गर्न सकिन्छ ।

तुलनात्मक विश्लेषण (Comparative Analysis)

यस विश्लेषणमा वित्तीय विवरणमा रहेका प्रमुख शीर्षहरूलाई कुनै दुई आर्थिक वर्षहरूको सम्बन्धमा तुलना गरेर हेरिन्छ । यस प्रयोजनको लागि ती शीर्षहरूलाई तुलना योग्य बनाउन ऋकयल क्क्षाभ मा परिवर्तन गर्ने गरिन्छ र त्यसको आधारमा आधारमा परिवर्तन तुलना गरेर विश्लेषण गर्ने गरिन्छ । आय विवरणका वा बासतालका कुनै Component लाई १००% मानेर अन्य ऋकयलभलत हरूको यससँगको प्रतिशत तुलना गर्ने विधि Common Size Analysis हो । जस्तो कुल सम्पत्तिलाई १००% मान्दा यसको स्थिर सम्पत्ति, लगानी, चालु सम्पत्ति आदिको कति प्रतिशत रहेको छ भनेर कुनै दुई आ.व.को परिवर्तनलाई तुलना गरेर हेर्ने विधि तुलनात्मक विश्लेषण हो ।

समान व्यवसाय तुलना (Horizontal Analysis)

यस विधि अन्तरगत कुनै उद्योग क्षेत्र भित्रका उद्योगहरूको कार्य सम्पादन स्तर समग्र उद्योगको तोकिएको मापदण्डसँग तुलना गरेर हेरिन्छ । समग्र उद्योग क्षेत्रको स्तर निर्धारण कुनै खास उद्योगहरूको कुनै खास समयको कार्यसम्पादन स्तरलाई आधार मानी त्यसको आधारमा अन्य उद्योग वा व्यवसायको कार्य सम्पादन स्तर तुलना गर्ने विधि नै समान व्यवसाय तुलना गर्ने विधि हो । समग्र उद्योग क्षेत्रको लागि आवश्यक नीति निर्धारण गर्न र कुनै व्यवसायको समग्र उद्योगको तुलनामा के कस्तो अवस्था रहेको छ हेर्ने समेत समान व्यवसाय तुलना महत्वपूर्ण औजार हुन सक्दछ ।